

Nemzetközi környezetjogi alapelvek a gyakorlatban

A nemzetközi környezetjog – mint a nemzetközi jog egyik legfrissebb területe – számos alapelvvel rendelkezik. Ezek részben a nemzeti környezetjog fejlődése, részben a sajátos nemzetközi problémák szülöttei. A nemzetközi környezetjogi alapelvek gyakorlati alkalmazása mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás során testet ölthet. A jelen tanulmány olyan példákra összpontosít, ahol ezen alapelvek ténylegesen befolyásolták a jogalkalmazást, felvillantva ugyanakkor olyan területeket, ügyeket is, ahol látható az alapelvek megfelelő alkalmazásának hiánya. A tanulmány először rövid áttekintést ad a legfontosabb alapelvekről, majd nemzetközi bírósági gyakorlatból vett példákon keresztül igyekszik szemléltetni, milyen hatással is vannak a bírói döntésekre a nemzetközi környezetjog alapelvei.

I. Pillanatfelvétel a nemzetközi környezetjogi alapelvekről

A nemzetközi környezetjogi alapelvek – mint általában egy élő jog alapelvei – folyamatos fejlődésben vannak. A nemzetközi jog jogalkotási, jogalkalmazási sajátosságaiból adódóan ugyanakkor a belső joghoz képest jelentősebb szerephez jutnak. Jogforrási¹ szempontból helyük részben vitatott és bizonytalan: néhány alapelv szerződési megerősítést nyert, míg másokat pusztán politikai deklarációk tartalmazzák; egyesek szilárdan a nemzetközi szokásjog részévé váltak, mások a jogelvek közé sorolhatók; szervezeti határozatokban is gyakran megjelennek, és nem kizárt, hogy állami egyoldalú aktusok deklarálják ezeket. Jelen tanulmány keretei között mindössze négy – nemzetközi szerződésben is rögz-

* Dr. Raisz Anikó, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc

¹ A nemzetközi jog forrásai: a nemzetközi szerződések, a nemzetközi szokásjog, a művelt nemzetek által elismert általános jogelvek, bizonyos bírói döntések, a legkiválóbb jogtudósok tanításai, az államok egyoldalú aktusai, bizonyos nemzetközi szervezetek bizonyos szerveinek bizonyos határozatai; a nemzetközi bíróságok ezenfelül *ex aequo et bono*, illetve méltányosság alapján is határozhatnak.

zített – alapelvet emelünk ki: a megelőzés, az elővigyázatosság és a szennyező fizet, valamint a fenntartható fejlődés elvét.

A megelőzés elvének létjogosultságát az adja, hogy vannak olyan környezeti károk, amelyek utólag már nem állíthatók helyre: ilyen például valamely állat- vagy növényfaj kihalása, vagy az erózió. Amennyiben a károkozás lehetőségét nem lehet teljesen kizárni, annak minimalizálása a cél. Eszközei a környezeti hatásvizsgálat, az emissziós korlátok vagy más standardok, vagy az elérhető legjobb technika alkalmazására történő kötelezés. A stockholmi és a riói nyilatkozatok is tartalmazzák ezt az elvet. Ezenfelül egyik legjelentősebb említése a veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításának ellenőrzéséről és ártalmatlantításáról szóló bázeli egyezmény;² a külföldi esetjogból pedig példaként szolgálhat a börgyári szennyező folyadékokkal kapcsolatos *Vellore Citizens-ügy* Indiából.³

Az elővigyázatosság elve a riói nyilatkozat talán egyik legfontosabb rendelkezése.⁴ Alapvetően azt jelenti, hogy tudományos bizonyosság híján sem kerülhető el egy adott környezeti kár valószínűségének vagy kiterjedésének vizsgálata. Ez természetesen átláthatóságot követel meg. Egyik jelentős kifejeződése a biológiai sokféleségről szóló ENSZ-egyezményhez csatolt *cartagenai jegyzőkönyv*.⁵

A szennyező fizet elvet⁶ eredetileg az OECD⁷ vezette be, annak érdekében, hogy megakadályozzák a szennyezések ellenőrzésével kap-

² Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal, Bazel, 1989 (1992). Magyarország 1990 óta részese.

³ Indiai Legfelsőbb Bíróság, *Vellore Citizens Welfare Forum vs. Union of India* ügy, 1996. 08. 28., Pet. No. 914/1991, 10., 15. pont, <http://www.ielrc.org/content/e9607.pdf> (2010.09.15.), idézi Dinah Shelton – Alexandre Kiss: *Judicial handbook of environmental law*, Hertfordshire, United Nations Environmental Programme, 2005 (a továbbiakban: Shelton – Kiss: *Judicial handbook of environmental law*), 13. o.

⁴ Kiss – Shelton: *International Environmental Law*, Ardsley, NY, UNEP, Transnational Publishers, 2004, 114. o.

⁵ Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity, 2000 (2003).

⁶ Lásd Bobvos Pál – Csák Csilla – Horváth Szilvia – Miklós László – Olajos István – Prugberger Tamás – Szilágyi János Ede: A szennyező fizet alapelv érvényesülése a mezőgazdaságban – Agrárjogi országjelentés magyar nemzeti referátuma, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 1 (2006) 1., 29-54. o.; Csák Csilla: A „szennyező fizet elv értelmezése és alkalmazása a hulladékgazdálkodásban”, *Miskolci Jogi Szemle*, 1 (2014), 16-32. o.; Csák: Thoughts about the problems of the enforcement of the „polluter pays” principle, *European Integration Studies*, 9 (2011), 27-40. o.; Csák:

csalatos költségeknek az államok által történő átvállalását. Ehelyett az adott vállalatnak kell viselnie a költségeket, amelyeket természetesen beépít termékei árába – így nem az egész közösség, hanem csak azok viselik az anyagi terheket, akik a vállalat termékével kapcsolatba kerülnek. Emellett természetesen ezen elv lényeges eleme a szennyezéssel okozott károk illetve ezek megelőzése költségeinek megfizetése. A szennyező fizet elv az északkelet-atlanti tengeri környezet védelméről szóló 1992-es OSPAR-egyezmény⁸ egyik vezérelve.

A *fenntartható fejlődés elve* a Brundtland-jelentést követően dominált a nemzetközi környezetjogi dokumentumokban, Johannesburgban pedig már az első és legfontosabb alapelvvé lépett elő, s ez utóbbi tény nem mindenki fogadja kitörő örömmel.⁹ Bár eltérő meghatározásaival találkozhatunk,¹⁰ általánosságban elmondható, hogy a környezeti, gazdasági és szociális szempontok összehangolását célozza. Hazánk többek között a Kárpátok keretegyezményben¹¹ kötelezte el magát ezen elv mellett.

Az ENSZ számos egyéb környezetjogi elvvel (*principles/concepts*) rendelkezik, melyek alapvetően két csoportba sorolhatók: a tipikusan állam- vagy kormányfők, esetleg miniszterek által, tehát magas szinten elfogadott dokumentumokban (pl. stockholmi vagy riói nyilatkozat) szereplő elvek csoportjába, amelyek politikai súlya ennek megfelelően nagyobb, és a szakemberek által (például az UNEP-ben vagy a Fenntartható Fejlődés Bizottságában) megfogalmazott elvek csoportjába.¹² E további elvek közül kiemelhetjük a környezeti károkért való felelősség, a

Gondolatok a „szennyező fizet” elvének alkalmazási problémáiról, *Miskolci Jogi Szemle*, 2011 különszám, 31-45. o.

⁷ Organization for Economic Cooperation and Development

⁸ Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (az észak-keleti atlanti térség tengeri környezetének védelmére vonatkozó egyezmény), 1992.

⁹ Lásd többek között Kiss – Shelton: *International Environmental Law* 63. o.

¹⁰ Lásd például a Brundtland jelentés 2. fejezetét, a riói nyilatkozat negyedik elvét, illetve a 2002-es antiguai egyezmény (Convention for Cooperation in the Protection and Sustainable Development of the Marine and Coastal Environment of the Northeast Pacific, Az észak-kelet-csendes-óceáni térség tengeri és tengerparti környezetének védelmével és fenntartható fejlődésével kapcsolatos együttműködésről szóló egyezmény) 3. cikk (1) bekezdés a) pontját.

¹¹ A Kárpátok védelméről és fenntartható fejlesztéséről szóló Keretegyezmény, Kijev, 2003.

¹² Bővebben lásd Winfried Lang: UN-Principles and International Environmental Law, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 3 (1999), 157-172. o., 165-166. o.

generációk közötti igazságosság és méltányosság, az emberiség közös öröksége, a fejlődés és a környezet érdekeinek összeegyeztetése, az atom- és tömegpusztító fegyverek tilalma, a hátrányos megkülönböztetés tilalma, a szegénység eltörlése, és a tájékoztatási kötelezettség elvét.¹³

II. A nemzetközi környezetjogi alapelvek szerepe a nemzetközi bírósági gyakorlatban

A nemzetközi környezetjogi bíraskodási gyakorlat jelentős múlttal rendelkezik. A szakirodalom egyértelmű álláspontja¹⁴ értelmében a nemzetközi környezetjoggal kapcsolatos első három alapvető ítéletnek három különböző bírósági határozat tekinthető, mégpedig az ún. Trail Smelter-ügy¹⁵, a Korfu-szoros ügy¹⁶, illetve a Lanoux-tó¹⁷ ügye. Az ezen ügyekben tett megállapítások alapozták meg a nemzetközi környezetvédelmi bíraskodás fogalmának létjogosultságát, mégpedig úgy, hogy – kifejezett, kodifikált nemzetközi környezetjogi szabályok híján – alapelvek segítségével határoztak.

A tanulmány ezen szakaszában a Nemzetközi Bíróság gyakorlatának néhány releváns szegmensét villantjuk fel, abból a korszakból, mikor ezen alapelvek már normatív megerősítést nyertek. Mindenekelőtt – a kronológiai hűség kedvéért – az atomfegyverek használatának jogszerűségével kapcsolatban kiadott tanácsadó véleményt (1996) kell meg-

¹³ Lásd még Horváth Szilvia: Környezetvédelmi alapelvek, szerepük, funkciójuk, in: Miklós László: *Környezetjog*, Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2008, 22-29. o.

¹⁴ Lásd többek között Michael Kloepfer: *Umweltschutzrecht*. C.H.Beck, München, 2008., 166. o.; Kiss – Shelton: *International Environmental Law* 26-27. o.

¹⁵ *Trail Smelter* választottbírósági ítélet, Amerikai Egyesült Államok kontra Kanada, 1941. március 11., U.N.R.I.A.A. (III.), 1905-1982. o. A kanadai Trailben található üzemről kiindulva, az amerikai farmerek földjét érintő szennyezések kapcsán kimondták, hogy egy állam nem használhatja területét oly módon, hogy ezáltal egy másik államban jelentős és bizonyítható személyi vagy anyagi kár keletkezzen.

¹⁶ NB (Nemzetközi Bíróság), *Korfu-szoros ügye*, Egyesült Királyság kontra Albánia, 1948. március 25. (prel.), 1949. április 9. (merits) Két fontos elvet is rögzített: egyrészt az állam nem tűrheti meg területén azon intézkedéseket, amelyek más államok jogait csorbítják; másrészt köteles figyelmeztetést kiadni a veszélyhelyzetről.

¹⁷ *Lanoux-tó* választottbírósági ítélet, Spanyolország kontra Franciaország, 1957. november 16., U.N.R.I.A.A. (XII.), 281-317. o. A Lanoux-tó ügyében a vízszennyezés alapján beálló felelősség alapjait vetették meg.

említenünk.¹⁸ Ebben a Bíróság hivatkozik a riói nyilatkozat 24. pontjára, amely a háborúknak a fenntartható fejlődésre gyakorolt romboló hatását rögzíti. Az államok nemzetközi környezetvédelmi kötelezettségeit vizsgálva azonban a tanácsadó vélemény arra a következtetésre jut, hogy azok nem foszthatják meg az államokat önvédelemhez való joguktól, ám az eszközök kiválasztása során feltétlenül figyelembe veendő. Sőt, a Bíróság kijelentette: a környezet nem egy elvont fogalom, hanem egy léttér, amely megtestesíti az élet minőségét és az emberek egészségét, ideértve a még meg született generációkat is. Elismerte, hogy ma már a környezetre vonatkozó nemzetközi jog részét képezi az államok azon kötelezettsége, hogy biztosítsák: a területükön folyó tevékenységek tiszteletben tartják a környezetet más államok területén (vagy állami hatalom alatt nem álló területeken). A tanácsadó vélemény – noha formailag kitért a nemzetközi környezetjogra is – valójában nem a környezetjogi alapelvek mentén oldotta meg a kérdést (és végeredményét tekintve is több vitát generált, mint megnyugtató választ adott).¹⁹

Figyelemreméltó, hogy Weeramantry bíró különvéleményében – nevesítés nélkül is – nagyobb hangsúlyt kaptak a nemzetközi környezetvédelmi alapelvek. Kifejti, hogy egyszerűen elképzelhetetlen a jövő generációk érdekeinek sérelme nélkül az atomfegyverek használata. Nem fogalmaz óvatosan, amikor azt írja, éppen a Nemzetközi Bíróság feladata lenne e generációk védelme – ám e tanácsadó véleményben ezt elmulasztották teljesíteni. Felhívja a figyelmet számos olyan nemzetközi egyezményre, amelyben kötelező erővel jelenik meg a természeti környezet jövő generációk számára történő megőrzésének elve. Hiányolja, hogy a Bíróság nem vette kellőképpen figyelembe a feltett kérdés jövőbeni aspektusait.

A peres ügyek közül kifejezetten a Magyarország és Szlovákia között zajlott bős-nagymarosi vízlépcső ügyében²⁰ (1997) merült fel

¹⁸ NB, *Az atomfegyverek használata vagy azzal való fenyegetés jogszerűsége tárgyában adott tanácsadó vélemény*, 1996. július 8. E tanácsadó vélemény azzal vált híres-hírhedtté, hogy 1993-ban a WHO kért a témában tanácsadó véleményt a Nemzetközi Bíróságtól, ám az – a WHO hatáskörének hiányára hivatkozva – elutasította a kérést. Mivel másodszorra, 1995-ben a Közgyűlés tette fel a kérdést (és a Közgyűlés bármilyen témakörben kérhet tanácsadó véleményt), a Nemzetközi Bíróságnak válaszolnia kellett.

¹⁹ NB, *Az atomfegyverek használata vagy azzal való fenyegetés jogszerűsége tárgyában adott tanácsadó vélemény*, Weeramantry bíró különvéleménye, 232. o.

²⁰ NB, *Bős-Nagymaros ügy*, Magyarország kontra Szlovákia, 1997. szeptember 25.

először²¹ a nemzetközi környezetjogi alapelvek használata. A nemzetközi környezetjog első nagy pereként emlegetett ügyben – a 140. pontban – részben kifejtésre kerül a fenntartható fejlődés elve, de ismét Weeramantry bíró volt az, aki különvéleményében nagy figyelmet szentelt a kérdésnek. Amint azt kifejti, ez az elv lehetővé teszi a Bíróság számára, hogy egyensúlyt teremtsen a környezet és a fejlődés szempontjai között. Álláspontja szerint ez az elv az adott ügyben döntő, normatív erővel rendelkezik. Ami az alapelv nemzetközi jogforrástani jelentőségét illeti azonban, szinte még fontosabb, hogy Weeramantry – akkori elnök – álláspontja szerint a fenntartható fejlődés elve szokásjogi erővel bír.²² A bírák többsége ugyanakkor nem ezen az alapon közelített a jogvitához. Valószínűsíthető, hogy mai körülmények között a Bíróság – a nemzetközi környezetvédelmi érveket felvonultató²³, a fenntartható fejlődés elvén kívül az elővigyázatosság elvére is hivatkozó – Magyarország számára kedvezőbb ítéletet hozna, utóbbi elvet ugyanis a Bíróság még csak ki sem fejtette az ítéletben (pusztán megemlíttette).

Megállapítható tehát, hogy a Bős-Nagymaros ügyben a Nemzetközi Bíróság nem aknáztta ki maradéktalanul az alapelvek által biztosított lehetőségeket. Ezt sokan annak tulajdonították, hogy az 1990-es évekre a nemzetközi környezetvédelmi jog fejlődése ugyan nagy lendületet ka-

²¹ Más ügyekben, például a második – föld alatti – atomkísérleti ügyben (NB, *Új-Zéland kontra Franciaország*, 1995. augusztus 21. [kereset]) is megjelentek bizonyos alapelvek (mint például az elővigyázatosság elve), ám az ügy végül nem zárult ítélettel. A két évtizeddel korábbi atomkísérleti ügyben is az új-zélandi perképviselő hivatkozott – korát megelőzve – a jövő generációk érdekeinek védelmére (lásd 1973. május 24-i tárgyalás).

²²A fenntartható fejlődés elve a *Brundtland*-jelentésben jelent meg először, amelyet a World Commission on Environment and Development (WCED), közismert nevén az elnöknőjéről, Gro Harlem Brundtlandról elnevezett Brundtland-bizottság készített. (Brundtland norvég politikus, diplomata és fizikus, Norvégia egykori miniszterelnöke.) Az ENSZ által 1983-ban életre hívott bizottság 1987-ben készült el az *Our Common Future* (Közös jövőnk) című jelentésével. Eszerint a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely anélkül elégíti ki a jelen szükségleteit, hogy veszélyeztetné, hogy a jövő generációk is kielégíthessék szükségleteiket. (Bővebben lásd Nancy Kubasek – Gary Silverman: *Environmental Law*, Upper Saddle River, Pearson Prentice Hall, 2008, 436. o.) Weeramantry bíró tehát az elvnek már jóval a klasszikus nemzetközi szokásjogra vonatkozó időbeli elvárások teljesülését megelőzően, már mindössze tíz esztendő leforgása alatt szokásjogi erőt tulajdonított. NB, *Bős-Nagymaros ügy*, Weeramantry bíró különvéleménye, 88. o.

²³ Magyarország is hivatkozott a fenntartható fejlődés elvére, lásd NB, *Bős-Nagymaros ügy*, 54-57., 97. pont.

pott, ám még mindig nagyon alacsony volt nemzetközi szinten a kötelező erővel bíró jogi normák száma. A Nemzetközi Bíróság tekintetében azonban a tendencia, úgy tűnt, egy évtizeddel később sem változott meg.

A 2009-ben befejeződött Argentína kontra Uruguay ügyben²⁴ Argentína hivatkozott a fenntartható fejlődés, a megelőzés illetve az elővigyázatosság elvére. A Bíróság mindebből egyedül a megelőzés elvére tért ki ítéletében (101. pont), kifejtve, hogy az az államok azon kötelezettségéből adódik, hogy ne engedjék területüket olyan cselekményekre használni, amelyek sértik más államok jogait. A megelőzés elvének ezen értelmezése lehetővé tette a Bíróság számára, hogy a gyakorlatba átültesse azt. Az Uruguay-folyón épített papírgyárak ügyében ide sorolta a navigációval avagy a vízminőséggel kapcsolatos károkat. Az adott elv illetén gyakorlati alkalmazásának üdvözlése mellett sajnos az említett ítélet nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: nemzetközi környezetjogi szempontból Bős-Nagymaroshoz képest nem jelentett nagy előrelépést, a lényeges biodiverzitási illetve szennyezési kérdésekben a kellő mértékű bizonyítás hiányát állapította meg. Párhuzamos véleményében Trindade bíró kifejtette²⁵, hogy a Bíróság nem foglalkozott eleget az ügyben egyébként olyan lényeges – sőt, mindkét perben részes fél által fontosnak tartott – nemzetközi környezetjogi alapelvekkel. Álláspontja szerint a Bíróság ezzel történelmi lehetőséget szalasztott el.

Trindade bíró rendkívül alapos fejtegetésein túl érdemes megemlíteni Al-Kwasawneh és Simma bírák különvéleményét is, amelyben – egyéb, lényeges pontok mellett – szintén kifogásolják azon kínálózó alkalom elmulasztását, hogy bizonyos alapelveket, köztük a fenntartható fejlődés illetve a – fenti értelemben vett – megelőzés elvét értelmezze a Bíróság. Amint arra felhívják a figyelmet, az alapelvek – vagy alapvető jelentőségű normák –, mint például az említettekén túl a természeti erőforrások feletti állandó szuverenitás elve, ezen erőforrások méltányos és ésszerű használata, gyakran egymásnak feszülhetnek.²⁶ Az utókor éppen

²⁴ NB, *Uruguay folyói papírgyárak*, Argentína kontra Uruguay, 2010. április 20. A jogvita alapjául a két ország között határfolyót képező Uruguay folyóra vonatkozó 1975-ös szerződés szolgál, amely többek között a természeti erőforrások megőrzésére, használatára és fejlesztésére irányuló tevékenységeket szabályozza, valamint rendelkezik a szerződő feleknek a szennyezés megelőzésére vonatkozó kötelezettségeiről, illetve a szennyezés eredményeként bekövetkezett károkért fennálló felelősségről.

²⁵ NB, *Uruguay folyói papírgyárak*, Trindade bíró különvéleménye, 252-96. pontok.

²⁶ NB, *Uruguay folyói papírgyárak*, Al-Kwasawneh és Simma bírák különvéleménye, 26. pont.

ezen lehetőség elszalasztása miatt nem értékelheti az Uruguay folyói papírgyárak ügyét a Nemzetközi Bíróság környezetvédelmi bíraskodása egyik kiemelkedő pontjának.

Mindezekre tekintettel az akkor még folyamatban lévő, időközben a felek megegyezése nyomán megszüntetett Ecuador kontra Kolumbia,²⁷ a 2010-ben illetőleg 2011-ben indult Ausztrália kontra Japán és Costa Rica kontra Nicaragua²⁸/Nicaragua kontra Costa Rica ügyek²⁹ kimenetele nem csupán az érintett államok számára bír kiemelkedő jelentőséggel. A Nemzetközi Bíróság e határozatai alapvetően befolyásolják a nemzetközi környezetjognak a nemzetközi jogon belül, illetve magának a Nemzetközi Bíróságnak a nemzetközi környezetjogban betöltött helyét is. Széles körben elfogadott, megalapozott ítéletek ugyanis kivethetik a szelet az elkülönült nemzetközi környezetjogi bíróságért kiáltók vitorlájából. Az is igaz ugyanakkor, hogy az elmúlt néhány év tendenciájából kiindulva könnyen elképzelhető: „sikeres” ítéletek nyomán az elkövetkező egy-két évtizedben hasonló ügyek tucatjaival kellene majd megbirkóznia a Nemzetközi Bíróságnak, s épp e túlterhelés miatt kezd majd újra duzzadni az említett vitorla. A nemzetközi környezetjog jövője bizonyos mértékig e hónapokban formálódik tehát a hágai Békepalota

²⁷ NB, *Légi gyomirtószer-permetezés*, Ecuador kontra Kolumbia, 2008. április 1. (kereset), 2013. szeptember 13. (végzés).

²⁸ NB, *A határzónában Nicaragua által kifejtett egyes tevékenységek ügye*, Costa Rica kontra Nicaragua, 2010. november 19. (kereset) A Costa Rica/Nicaragua ügy valószínűleg történelmet írt abban a tekintetben, hogy a costa ricai területre bevonuló nicaraguai fegyveres erők parancsnoka a hadműveletet – állítólag – a pontatlan Google-térképre hivatkozva hajtotta végre. Az akkori Google-térkép az érintett három négyzetkilométeres partrészt (gyakorlatilag a Calero-sziget északi csücskét) ugyanis – helytelenül – nicaraguai területként tüntette fel; az internetes szolgáltató – Costa Rica tiltakozására – bocsánatot kért, és (részben) javította a hibát. A nicaraguai alakulatok azonban nem vonultak ki, az újonnan birtokba vett területeken elkezdtek – illetőleg folytatták – a folyó kotrásából származó üledék lerakását, óriási természeti károkat okozva. Costa Rica ezen állapot felszámolására tett egyéb kísérleteit követően fordult a Nemzetközi Bírósághoz. Az ügy háttérében az áll, hogy a nemzetközi árufuvarozásban résztvevő hajók számának és méretének megsokszorozódása okán – jelentős XIX. századi előzményeket követően – ismét felmerült az egyébként lényegesen nem bővíthető Panamacatorna mellett egy, az amerikai földrészt átvágó másik csatorna építése. Ezt próbálja megvalósítani Nicaragua a fennhatósága alá tartozó San Juan-folyón, amelynek jobb partja már costa ricai terület.

²⁹ NB, *A San Juan folyó mentén történő útépités ügye*, Nicaragua kontra Costa Rica, 2011. december 22. (kereset).

falai között, s e folyamatban igen előkelő helyet foglal el az alapelvek gyakorlati alkalmazása.

Ami az ausztrál-japán bálnavadászati jogvitát illeti, Ausztrália 2010 májusában nyújtott be keresetet a Nemzetközi Bírósághoz Japán ellen annak megállapítása érdekében,³⁰ hogy a felkelő nap országa bálnakutatási programja keretében³¹ az Antarktiszon olyan bálnavadászatot folytat, amely ellentétben áll a Japán által a bálnavadászat szabályozásáról szóló nemzetközi egyezményben (ICRW),³² illetve a tengeri emlősök és a tengeri környezet védelmében vállalt egyéb nemzetközi kötelezettségeivel.

Az 1946 decemberében Washingtonban aláírt ICRW-nek 2004 óta Magyarország is tagja.³³ Az egyezmény alapján működő *International Whaling Commission* (IWC, Nemzetközi Bálnavadászati Bizottság) – amelybe minden tagország egy-egy tagot delegál – egyik legaktívabb tagja éppen Ausztrália, amely többek között a bálnales, mint a bálnavadászatot helyettesítő, ám mégis gazdasági hasznot hozó tevékenység elterjesztésében látja a jövőt, illetve a bálnakutatás olyan módszereinek alkalmazásában, amelyhez nem szükséges az állat megölése: például akusztikus avagy molekuláris módszerek, megfigyelés, műholdas követés, genetika.³⁴ Japán ugyanis az eljárás során végig azt hangoztatta, csak az ICRW 8. cikkének (1) bekezdésében foglalt kivétel alapján, a „bálnakutatás érdekében” öli le az állatokat (pontosabban ad erre engedélyt; a japán állami Cetkutató Intézet – ICR, *Institute of Cetacean Research* irányításával), mindenféle kereskedelmi célzat nélkül (a kereskedelmi célú bálnavadászat ugyanis 1986 óta tilos³⁵). Ennek igencsak ellentmond a leölt állatok száma (mely – hivatalosan – körülbelül évi 1000 állatra

³⁰ NB, *Antarktisi bálnavadászat*, Ausztrália kontra Japán, végzés, 2010. július 13.

³¹ A JARPA II program (2005-2014) alapvetően az Antarktisz köré koncentrálódott. Ezenfelül létezik a JARPN II, amely a Csendes-óceán északi részére összpontosít.

³² International Convention for the Regulation of Whaling

³³ Egyazon napon léptünk be az ICRW-be és az Európai Unióba.

³⁴ Lásd Non-lethal research techniques for studying whales, ausztrál Környezetvédelmi, Víz-, Örökség- és Művészetügyi Minisztérium, <http://www.environment.gov.au/coasts/species/cetaceans/publications/fs-techniques.html> (2010.09.13.)

³⁵ A kék bálnák vadászatát már két évtizeddel korábban, 1966-ban betiltották, mert a XIX. század végén még csaknem 300.000-es populáció az 1930-as, '40-es években elkezdett intenzívebb bálnavadászatnak köszönhetően a '60-as évekre kevesebb, mint 2000 példányra esett vissza; ma körülbelül 5000 példány él világszerte (lásd http://en.wikipedia.org/wiki/File:Blue_Whale_population_Pengo.svg (2010.09.15.)).

korlátozódott³⁶), illetőleg a különböző természetvédő csoportok (WWF, *Sea Shepherd*, *Greenpeace*, stb.) által felvett, a világhálón is keringő felvételek tömege, amelyek tanúsága szerint a tengeri emlősök tetemeit egyáltalán nem (vagy elsősorban nem) tudományos célra használják fel. Már maga az a tény is kérdéses, hogy a bálnák védelme hogyan valósul meg ilyen nagyszámú leölésük által.³⁷ Ausztrália az IWC-n belül régóta próbálta bálnavadász gyakorlatának megváltoztatására rábírní Japánt, ám ez sikertelennek bizonyult részben az IWC gyenge jogosítványai, részben pedig annak következtében, hogy Japán költségvetési támogatást nyújtott például a bizottságban mellette szavazó kis karibi államok kormányainak.³⁸ Ausztrália és Japán perébe végül Új-Zéland beavatkozott ausztrál oldalon, s 2014 márciusában ítélet született. A döntés megtiltotta Japán számára az állítólagos, de a Bíróság felfogásában valójában nem „tudományos célú” bálnavadászat folytatását jelenlegi állapotában, több ponton megállapított jogsértést, ám megpróbálta a jogvita határait a lehető legszűkebbre szabni.³⁹ A nemzetközi környezetjog fejlődéséhez mindössze annyiban tudott érdemben hozzájárulni, hogy született egy pozitív környezetvédelmi ítélet; azonban sajnálatos módon a nemzetközi környezetjogi alapelvek – kifejezett – alkalmazása nélkül. Erre a tényre ismét rávilágít Trindade bírő párhuzamos indokolása, amelyben emlékeztet: maguk a perben részes felek mind hivatkoztak a megelőzés és az elővigyázatosság elvére, habár azt is el kell ismerni, hogy olykor a fogalom saját érdekükben történő értelmezésére törekedtek.⁴⁰ Annál szerencsésebb lett volna, ha a Nemzetközi Bíróság kifejti a saját álláspontját e tekintetben.

³⁶ Az utóbbi években – különösen olyan NGO-k tevékenységének nyomán, mint a *Sea Shepherd* – jócskán megcsappant a leölt bálnák száma.

³⁷ Bizonyos környezetszennyezési adatok megszerzése érdekében még talán indokolt lehet néhány példány elejtése, de az adott területen élő egyedek számának (védelmük érdekében!) ilyen módszerrel történő meghatározása egyszerre illogikus és nevetséges.

³⁸Lásd Paul Brown: Japan admits using aid to build pro-whaling vote, *The Guardian*, 1999. november 11. http://www.guardian.co.uk/environment/1999/nov/11/whaling_internationalnews (2010.09.15.).

³⁹ NB, Antarktisi bálnavadászat, ítélet, 2014. március 31., 247. pont

⁴⁰ Lásd NB, Antarktisi bálnavadászat, Trindade bírő párhuzamos indokolását, 60-71. pontok.

III. Összefoglaló gondolatok

A nemzetközi jogban – jogforrástani sajátosságaiból adódóan – az alapelvek jelentősebb szereppel bírnak, mint a belső (nemzeti) jogban. Különösen igaz ez a nemzetközi környezetjogi alapelvekre, melyek – jóllehet gyakran távolinak, misztikusnak vagy elvontnak tűnnek – hatással vannak mind a jogalkotásra, mind a bírósági eljárásokra, nemzeti illetve nemzetközi szinten egyaránt.

Jelen tanulmány a legjelentősebb nemzetközi környezetvédelmi alapelvek megjelenését és hatását vizsgálta a Nemzetközi Bíróság gyakorlatában, amelynek egyre gyarapodó, nemzetközi környezetvédelmi tárgyú gyakorlata – és ezt az alapelvek alkalmazásából megállapíthatjuk – a fejlődés első szakaszában van még. A tanulmányban említett Bős-Nagymaros (Magyarország/Szlovákia), Uruguay-folyói papírgyárak (Argentína kontra Uruguay), antarktisi bálnavadászat (Ausztrália kontra Japán) illetve Costa Rica/Nicaragua – Nicaragua/Costa Rica ügyekben mind-mind felmerül(t) egy vagy több alapelv, ám alkalmazásuk már bizonyos korlátokba ütközött. Az alapelvek e nehézkes bevonása az ítéletekbe már csak azért is meglepő, mert más bíróságok,⁴¹ például az Emberi Jogok Európai Bírósága – amely egyébiránt csak közvetetten foglalkozhat környezetvédelmi kérdésekkel – nem vonakodik beépíteni érvelésébe a releváns nemzetközi környezetjogi alapelvet (mint például a tisztai ciánszennyezéssel kapcsolatos Tatar kontra Románia ügyben⁴² az elővigyázatosság elvét). Üdvös lenne, ha a Nemzetközi Bíróság – amelynek jelenleg az összes nemzetközi bírói fórum közül a leginkább figyelembe kellene vennie a nemzetközi környezetjogot – a közeljövőben erőteljesebben merne hagyatkozni a nemzetközi környezetjogi alapelvekre, hiszen segítségükkel olyan ítéletek születhetnek, amelyek kiállják az idő próbáját. Szerencsés lenne, ha a nemzetközi bíraskodás legfőbb letéteményese vállalkozna e valóban, tartalmi szempontból olykor homályos fogalmak értelmezésére.

⁴¹ Bővebben lásd Szilágyi János Ede: Környezetvédelem a Világkereskedelmi Szervezet jogában. In: Szilágyi János Ede (szerk.): *Környezetjog: Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010, 25-50. o.; Szilágyi: Környezetvédelem az európai unió jogban. In: Szilágyi: *Környezetjog* (2010), 51-72. o.

⁴² EJEB (Emberi Jogok Európai Bírósága), *Tatar kontra Románia*, 2009. január 29., No. 67021/01., II.B.h), 109., 120. pontok.